

Тетяна Володимирівна Мартинюк

Українознавчий простір науково-творчої музикологічної та педагогічної діяльності Олександри Степанської

УДК 78.072: 001.89:7]: 929 Степанська
DOI <https://doi.org/10.24195/artstudies.2025-4.13>

Тетяна Володимирівна Мартинюк
доктор мистецтвознавства, професор
Університету Григорія Сковороди в
Переяславі
ORCID: 0000-0001-5236-5990

Стаття надійшла у редакцію: 18.10.2025
Стаття прийнята: 12.11.2025
Опубліковано: 22.12.2025

У статті розглянуто українознавчий простір науково-творчої музикологічної та педагогічної діяльності кандидати мистецтвознавства Олександри Степанської. Метою статті є презентація українознавчого простору науково-творчої музикологічної та педагогічної діяльності Олександри Степанської. Методологія дослідження ґрунтувалася на використанні біографічного, історико-культурного, хронологічного, контекстуального методів, які дали змогу виявити специфіку української ідентичності, що яскраво увиразнюється в усіх напрямках діяльності науковиці. Зазначено, що Олександра Степанська є музикознавцем – представником португальського сегменту української наукової діаспори, дійсним членом «Центру українського-європейського наукового співробітництва» (CUESC) й онукою викладача Київської консерваторії Григорія Кисельова (1901–1952) – учня Миколи Грінченка та Климента Квітки, який стояв у витоків української академічної музикознавчої науки. Вона багато років мешкає і працює в Португалії. Здійснено презентацію українознавчого простору науково-творчої музикологічної та педагогічної діяльності Олександри Степанської. Доведено, що усі вектори вияву її пасіонарної особистості пов'язані з ідеєю української ідентичності. Як генетичний носій довготривалих високих українських культурних традицій Олександра Степанська упродовж багатьох років мешкання у Португалії у різних формах популяризації поширює знання про цінності національного мистецтва, реалізує себе як педагог-просвітник, виконавець, дослідник маловідомих сторінок архівної музичної культури України. З'ясовано, що домінантою наукових публікацій науковиці є висвітлення фактів україноцентричної історії музичної культури. Окреслено перспективи подальших досліджень діяльності Олександри Степанської в системі українського музичного діаспорознавства.

Ключові слова: Олександра Степанська, українське музичне діаспорознавство, Григорій Кисельов, Микола Лисенко та київська «Стара Громада», Іоанн Яструбецький, Михайло Драй-Хмара, Микола Грінченко, Андронік Степович, Григорій Ґалаган, україноцентричність.

Постановка проблеми. Проблемне поле сучасного мистецтвознавства виразно орієнтоване на осмислення ключових проблем музичного діаспорознавства. Дослідники зацікавлені здобути багатовекторну інформацію про творчі постаті композиторів, виконавців, музикознавців задля виявлення соціокультурних каналів української ідентичності, безперервності національної традиції. Одним з малодосліджених імен у цьому аспекті є кандидат мистецтвознавства Олександра Степанська (Португалія).

Олександра Степанська є музикознавцем – представником португальського сегменту української наукової діаспори, дійсним членом «Центру українського-європейського наукового співробітництва» (CUESC) й онукою викладача Київської консерваторії Григорія Кисельова (1901–1952) – учня Миколи Грінченка та Климента Квітки, який стояв у витоків української академічної музикознавчої науки. Вона багато років мешкає і працює в Португалії.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю висвітлення українознавчого вектору досліджень науковиці, яка, попри певну хронологічну віддаленість мешкання в Україні, вболіває за долю батьківщини у багатьох напрямках своєї діяльності,

передусім науковому, що дасть змогу доповнити наявні дослідження з музичного діаспорознавства новою інформацією

Аналіз актуальних досліджень. Джерельну базу статті визначили дослідження, присвячені культурологічному, музикологічному та навчально-виховному аспектам проблеми українського музичного діаспорознавства (Карась, 2015; Карась, 2004); виконавства в системі музичної культури української діаспори ХХ – початку ХХІ століття (Дутчак, 2015); композиторської та музикознавчої діяльності (Кияновська, 2002; Осмачко, 2019). **Натомість вченими українознавчий простір науково-творчої музикологічної та педагогічної діяльності Олександри Степанської не розглядався.**

Мета статті полягає у презентації українознавчого простору науково-творчої музикологічної та педагогічної діяльності Олександри Степанської.

Методологія дослідження. Для здійснення презентації українознавчого простору науково-творчої та педагогічної діяльності Олександри Степанської нами було застосовано коло історико-теоретичних та соціокультурних методів (біографічний, історико-культурний, хронологічний,

контекстуальний), які дали змогу виявити специфіку української ідентичності, що яскраво увиразнюється в усіх напрямках діяльності науковиці.

Результати та їх обговорення. Осмислюючи музику української діаспори, Л. Кияновська зазначає, що ера української еміграції у США почалася з останнього десятиріччя XIX століття – і «вже після першої світової війни в середовищі українців з'являються перш музичні осередки. Значна частина митців осіла також і в європейських країнах, особливо в Австрії, Німеччині та Франції. За майже столітній період українська діаспора мала немалі музичні здобутки, з її середовища вийшли композитори, диригенти, виконавці, співаки зі світовим іменем» (Кияновська, 2002, с. 120). Отже, вивчення наукового доробку та творчої діяльності Олександри Степанської необхідно здійснювати у контексті здобутків української музичної діаспори.

Олександра Степанська народилася у Києві у 1964 році у сім'ї спадкових музикантів, викладачів та науковців. Після закінчення Музичного училища імені Р. Глієра (1983) та Київської державної консерваторії імені П. Чайковського (1988) вона продовжує навчання як пошукувач в аспірантурі славетного музичного закладу. Олександра Степанська заявляє про себе як зрілий науковець: у 1999 році вона захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – Музичне мистецтво. Науковим керівником дослідження був відомий український музикознавець, доктор мистецтвознавства, професор Сергій Тишко. Зазначимо, що на прикладі опери «Різдвяна ніч» Миколи Лисенка у дослідженні було висвітлено проблему впливу слов'янської міфології на процес національного та індивідуально-композиторського стилеутворення.

Упродовж 1988–2000 років Олександра Степанська працює в навчальних закладах м. Києва, виявляючи не тільки високий професіоналізм, але й світоглядну зрілість, відданість педагогічній справі. Серед них – Перша музична школа імені Якова Степового, ЗЗСО № 132, Слов'янський університет (згодом Музикознавчий факультет Київського музичного училища імені Р. Глієра), Київська державна консерваторія імені П. Чайковського (1999–2000, кафедра культурології). Одним з фактів її творчої діяльності цього періоду є створення нею гімну ЗЗСО № 132 до двадцятиріччя від дня заснування закладу, слова якого досі прикрашають вестибюль.

Педагогічна домінанта професійної діяльності Олександри Степанської віднайшла продовження після переїзду науковиці до Португалії. З моменту від'їзду з України (2001) двадцять п'ять років поспіль вона присвятила викладанню музично-теоретичних дисциплін (водночас із концертмейстерською діяльністю) у різних освітніх закладах:

консерваторії м. Орта (Азорські острова), музичних академіях континентальної Португалії у містах Луозада, Фафе, Фамалікао, артистичній професійній школі «Артаве» у місті Санту Тірсу. Упродовж останніх сімнадцяти років педагог працює у музичній консерваторії м. Барселуш, де викладає історію музики, аналіз музичних творів та техніку композиції, теорію і сольфеджіо. Олександра Степанська є науковим керівником дипломних робіт та постійним членом державної екзаменаційної комісії на їх захисті. Професійна діяльність Олександри Степанської як педагога збагачена керівництвом музично-педагогічним стажуванням студентів університету Мінью, а також членством у журі конкурсного відбору до Фестивалю “Eixo Atlântico” (2012) та Фортепіанного конкурсу у м. Фафе (2024, 2025).

Підкреслимо, що упродовж періоду еміграції Олександра Степанська не втрачала зв'язків з батьківщиною: з самого її початку – і досі вона проводить активну проукраїнську діяльність, пов'язану з поширенням інформації про Україну, українську культуру та музику. У дуєті з чоловіком, скрипалем Андрієм Степанським музикознавиця неодноразово виступала на святкуванні Дня Незалежності та Днях пам'яті трагедії на Чорнобильській АЕС, організованих українським Консульством у м. Порту. Декілька разів мисткиня була охоплена увагою португальської преси та телепрограм: зокрема, 24 лютого 2022 року вона виступила з промовою у португальському сегменті CNN. 14 березня 2022 року на телеканалі “Porto Canal” Олександра Степанська виступала на благодійному концерті української музики, в якому взяли участь українські музиканти, що працюють у Португалії.

Як зазначає сама дослідниця, важливість цього концерту важко переоцінити: в умовах постійної протидії російській пропаганді та тиску російщини¹, мабуть, вперше, українська класична музика зазвучала в Португалії як самодостатній елемент, окремий від «старших братів»². Були виконані твори Миколи Лисенка, Якова Степового, Василя Барвінського, Мирослава Скорика. Кошти з нього були відправлені у шпиталь м. Бережани. Також благодійні концерти двічі відбулися і в м. Фафе (Бесіда з Олександрою Степанською, 2022).

У 2019 році, спираючись на свій викладацький досвід і за підтримки адміністрації консерваторії м. Барселуш, Олександра Степанська заснувала вокальний ансамбль зі своїх португаломовних

¹ Однією з таких хибних російських «домінацій» є музикознавчі «помилки», які виникли у довгому процесі створення португальських словників та енциклопедій: в них українській музиці відведене побічне місце. Так, наприклад, інструмент бандура чи жанр думи трактуються як російські.

² В Португалії існує багато українських асоціацій, проте всі музичні заходи мають переважно аматорський характер. Тому виступ українського професійного колективу отримав публічний резонанс.

Рис. 1. Конференція, присвячена українській молоді. Фафе, березень 2025 року

студентів, з якими почала вивчати українські пісні. Ця ініціатива виявилася доволі плідною: по-перше, португальська молодь проявила неабиякий ентузіазм в опануванні української мови через музично-інтонаційну сферу, а по-друге, незабаром ансамбль почали запрошувати на різні знакові інтернаціональні заходи на півночі Португалії: у містах Барселуш, Фамалікао, Брага. Серед них, зокрема, потрібно назвати українсько-португальську зустріч у м. Брага за присутності українського посла у м. Лісабоні Інни Огнівець та почесного консула у м. Порту Анатолія Ковалю. Ансамблю вдалося вивчити та презентувати такі твори: державний гімн «Ще не вмерла України» (муз. Михайла Вербицького, сл. Павла Чубинського), «Ой у лузі червона калина» (муз. Степана Чарнецького, сл. Степана Чарнецького, Григорія Труха), українські народні пісні «Несе Галя воду», «Чом ти не прийшов», «Ой чорна, я си чорна», колядки «Добрий вечір тобі!» та «Бог ся рождає».

Ініціатива Олександри Степанської мала неабиякий резонанс у соціальних мережах серед українців. З причин пандемії діяльність ансамблю зазнала певної перерви, проте колектив взяв

Рис. 2. Фестиваль вишиванки. Лісабон, травень 2023 року

участь у Міжнародному конкурсі онлайн, що проходив в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі, і отримав Диплом лауреата I ступеня.

Такими ж актуальними виступи студентського колективу виявилися на початку російського повномасштабного вторгнення. Зокрема, теплий прийом Ансамбль отримав з боку української діаспори у травні 2023 року на фестивалі «Вишиванка мандрує світом», організованому в Лісабоні однією з українських культурних асоціацій. У вересні того ж року відбулася презентація Ансамблю на благодійному концерті, влаштованому муніципалітетом м. Барселуш: на зібрані кошти для української армії була придбана машина швидкої допомоги. У таких акціях неодноразово брав участь і сімейний ансамбль Олександри та Андрія Степанських разом з оперною співачкою Наталією Степанською³, дочкою музикознавиці.

Рис. 3. Виступ сімейного ансамблю на Благодійному концерті. Барселуш, вересень 2023 року

Рис. 4. Сімейний виступ у Театрі м. Фафе. Андрій Степанський (скрипка), Наталія Степанська (вокал), Олександра Степанська (фортепіано). Вересень 2025 року

³ Наталія Степанська – скрипалька та оперна співачка, учениця Вікторії Лук'янець. У 2024 році – переможниця телевізійного конкурсу "Got Talent Espanha". З початком війни брала участь у багатьох благодійних португальсько-українських заходах, які мали на меті привернути увагу португальського суспільства до війни в Україні. Один з них – виконання в Лісабоні «Гімну на честь України» (муз. Ф. Рапоузу, сл. Ж. душ Сантуш), у записі якого взяли участь загалом двісті музикантів, серед них – нащадок українського композитора Денис Стеценко та скрипаль Андрій Степанський. UKRAINE, MY DEAR | A HYMN FOR PEACE IN UKRAINE (2022).

Упродовж еміграції Олександра Степанська не полишала свою науково-дослідницьку, музично-лекторську та виконавську діяльність. Вона брала участь у португальських музикознавчих конференціях (GuimaraMus 2012, ENIM 2013), проводила лекції для студентів університету Мінью (м. Брага), виступала лектором концертів. Серед останніх – музичний захід у бібліотеці м. Порталегре (“Evocações 2008”), а також презентація сучасного українського майстра та кобзаря Юрія Фединського, який під час своєї подорожі у 2021 році відвідав португальські міста Фамалікао та Барселуш. Олександра Степанська була конференсьє на концертах Юрія Фединського, відповідно, ознайомлювала португальських слухачів як з українським кобзарським репертуаром у виконанні митця, так і з автентичними інструментами, які він привіз із собою.

Рис. 5. Під час зустрічі з Юрієм Фединським. Фамалікао, листопад 2021 року

Активну науково-дослідницьку діяльність Олександри Степанської, спрямовану на дослідження української музичної культури як в Україні, так і за кордоном, можна вважати династичним продовженням. Формуючись у сім'ї, яка працювала на ниві української музикознавчої науки та музичної освіти упродовж декілька поколінь, вона впевнено вибрала професію музикознавця⁴.

В цьому виборі визначальну роль зіграли перш за все дві батьківські гілки по лінії її матері – Елеонори Григорівни Кисельової (1941–2002), багаторічної викладачки фортепіано дитячої музичної школи № 7 імені Ігоря Шамо м. Києва. Перша йде від Григорія Леонідовича Кисельова (1901–1952),

музикознавця, студента першого випуску науковців Інституту імені Миколи Віталійовича Лисенка, а після війни – доцента Київської державної консерваторії імені П. Чайковського, співробітника Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України, автора першої дисертації про музикалії Лесі Українки. Учнями Григорія Кисельова були такі видатні музикознавці, як Олександра Малозьомова, Людмила Каверіна, Микола Гордійчук, Катерина Майбурова, Зоя Шуранова, композитор Яків Лапінський. Його рання смерть, до якої призвели німецький полон, а потім допити у радянських НКВД та постановою про «діячів культури» 1948 року, залишилася назавжди сімейною травмою⁵. Тоді ж із сімейних архівів були вилучені документи музикознавця, а про їхню наявність та збереження в історичних архівах Олександрі Степанській довелося дізнатися тільки декілька років тому.

Друга важлива сімейна гілка (через бабусю Оксану Яструбецьку) – це родина священиків з Поділля, сімейні та дружні зв'язки яких простягнулися від Миколи Леонтовича до Михайла Драй-Хмари, від Миколи Пимоненка до Миколи Грінченка та Сержа Лифаря. Водночас «недомовленість» сімейних історій, яка збігалася з інформаційними лакунами в науково-історичному просторі українського музикознавства, спонукала Олександру Степанську розпочати музично-генеалогічні дослідження.

Можна констатувати, що в науковому просторі дослідниці вже багато років перебувають Микола Лисенко та київська «Стара Громада» як українське інтелектуальне угруповання м. Києва, яке сформувало підвалини української музичної культури та науки, серед членів якого значилися Михайло Старицький, Микола Лисенко, Тадей Рильський, Володимир Антонович, Петро Косач, Михайло Драгоманов. Взаємозв'язки Миколи Лисенка та «Старої Громади», яка після великої перерви починала своє «відродження» у 1890-х роках, були висвітлені у кандидатській дисертації Олександри Степанської. Ще тоді, у Музеї Микола Лисенка дослідниця опрацювала чернетки дослідження Дмитра Ревуцького про Миколу Лисенка, рукопис якого після довгої «заборони» став публічним.

Під час роботи над власним дослідженням, спираючись на розвідки діяльності членів Громади, у свої статтях 1990-х років музикознавця намагалася позбавитися багаторічних «зверхніх» російсько-імперських «кліше», які упродовж багатьох десятиліть домінували в інтерпретації діяльності Миколи Лисенка, починаючи з моменту його навчання в консерваторії. Так, в одній з перших її таких статей стала публікація у журналі «Музика» (Степанська, 1997), де дослідниця спростовувала

⁴ Її бабуся та мама були піаністками, які працювали у музичних школах м. Києва. Один з дідусів – оперний співак Олександр Краснополський, після Другої світової війни, у 1943 році відкрив музичну школу № 1 імені Якова Степового, що на Подолі, а потім деякий час був там директором.

⁵ Григорій Кисельов похований на Лук'янівському кладовищі м. Києва, його могила охороняється державою.

усталений у радянському музикознавстві погляд на вплив Миколи Римського-Корсакова на Миколу Лисенка під час навчання останнього у Петербурзькій консерваторії. Вона довела, що в українській фольклорній спадщині, носієм якої був Микола Лисенко, для кучкіста «відкривалися не тільки нова інтонаційна сфера, але й глибинні національні культурні процеси: факти свідчать, що це було саме так» (Степанська, 1997, с. 25).

Інтерес науковиці до означеної проблематики був розвинений у публікаціях Олександри Степанської «М. Лисенко у дзеркалі Київської «Старої Громади» (1997), «М. Лисенко та М. Костомаров: життєві та творчі паралелі» (1998), «Творчі контакти М. Лисенка 70-х років в контексті розвитку міфологічної науки» (2000), що були надруковані наприкінці 1990-х років у наукових збірках України.

Згодом дослідниці вдалося знайти особисто-сімейний зв'язок з діяльністю Громади – посилення на етнографічну працю свого пращура, подільського священника Іоанна Яструбецького, яку він створив на хвилі етнографічних пошуків 60–70-х років XIX століття. «Етнографічні відомості Подольської єпархії Гайсинського повіту селища Ладизинських хуторів приходського священника Іоанна Яструбецького» (1869) зберігаються в особовому фонді члена «Старої Громади», правознавця та етнографа Олександра Кістяківського (Путівник, 2005, с. 129). З часом з'ясувалося, що племінником священника був Гнат Яструбецький – адміністратор капели «Думка» у 1920-х роках, друг Миколи Леонтовича, який першим розслідував смерть композитора. Ще одна генетична знахідка стосувалася її прадіда, юриста Леоніда Кисельова, який працював на Волині в правознавчій системі разом з Петром Косачем, громадівцем, чоловіком Олени Пчілки, батьком Лесі Українки. На думку музикознавиці, питання про вибір дисертаційної теми Григорія Кисельова саме про Лесю Українку, можливо, мали не тільки наукові, але й особисті причини (Бесіда з Олександрою Степанською, 2022).

Викладаючи історію музики в португальських освітніх закладах з 2001 року, Олександра Степанська звернула увагу на відсутність будь-якої інформації про португальську музику в українському музикознавстві: основним і єдиним джерелом для українських дослідників тоді була музична енциклопедія радянських часів, де португальська музика вважалася маргінальним явищем, зважаючи на географічну близькість більш потужного сусіда – Іспанії. Це спонукало дослідницю створити статтю «Португальська музика 18 століття в аспекті європейських впливів», що була опублікована у збірці «Київське музикознавство» (№ 13, 2004). Вивчення португаломовних джерел дало можливість дослідниці оприлюднити нові матеріали і ввести до українського музикознавчого обігу

відомості, наприклад, про те, що в португальських архівах зберігається найбільша у світі кількість рукописів італійських опер XVII століття. В цьому ж напрямі інтернаціонального «діалогу» перебуває стаття, створена до 100-річчя «Щедрика» Миколи Леонтовича, що була опублікована у шкільному журналі барселунської консерваторії у 2022 році. В ній музикознавця ознайомила португальських студентів зі справжньою історією обробки української обрядової пісні, яка поширилась у Португалії через кінофільм «Один вдома».

Останніми роками музикознавця займається активними генеалогічними пошуками: вони не тільки привели її до особистих знахідок, але й дали можливість заповнити музично-культурні лакуни та зробити музикознавчі наукові відкриття. Останні стосуються значних постатей українського Розстріляного Відродження, а саме поета та славіста Михайла Драй-Хмари, музикознавця Миколи Грінченка та їхніх сучасників. Історико-культурною базою для цього стали усні сімейні спогади, матеріали з українських архівів та документи її дідуся Григорія Кисельова, які зберігаються в сім'ї Олександри Степанської. Серед останніх, зокрема, автограф Миколи Грінченка від 1928 року на документі, виданому її дідуся в Інституті Миколи Лисенка, й загальна світлина від 1932 року, зроблена у Профшколі № 5 імені Миколи Леонтовича (зараз – Київська муніципальна академія музики імені Р. Глієра).

Останні два роки музикознавця співпрацює з докторкою мистецтвознавства, професором Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка Любов'ю Кияновською. У львівському науковому часописі «Українська музика» були надруковані статті «Михайло Драй-Хмара: музикалії життя і поетичної творчості» (2024) та «Епістолярна спадщина Михайла Драй-Хмари як джерело українського музикознавства» (2024). У дослідженнях науковиця спиралася на архів страченого поета, який входив до угруповання «Київських неокласиків», а також на змістовно наповнені спогади його дружини Ніни Драй-Хмари (Длугопольської), далекої родички Олександри Степанської. Актуальність теми обумовлювалась фактом відносно недавнього оприлюднення спадщини Михайла Драй-Хмари: вцілілі документи були вивезені до США його дружиною Ніною під час війни після втрати вченого і повернулися в Україну тільки в кінці минулого століття.

Завдяки поєднанню генеалогічних пошуків та дослідницької роботи науковиці вдалося досягнути таких результатів: 1) розкрити змістовність музики як компоненти поетичної творчості Михайла Драй-Хмари; 2) виявити значення україноцентричного осередку священницького Поділля, звідки походила його дружина (священник Петро Длугопольський, батько Ніни, працював разом

з Миколою Леонтовичем у Тульчинському училищі; сама вона була його ученицею; потім композитор грав на її весіллі; з родичами – родиною священиків Яструбецьких – вони спілкувались найбільше); 3) з'ясувати, що саме після входження до сім'ї Длугопольських зв'язок з музикою у Михайла Драй-Хмари став більш активним та насиченим; чому сприяв тісний сімейний контакт з Миколою Грінченком, який одружився з Лідією Длугопольською – молодшою сестрою Ніни Драй-Хмари. За часів праці Миколи Грінченка в Інституті Миколи Лисенка Михайло Драй-Хмара не тільки відвідав безліч концертів та залишив велику палітру своїх вражень та нотаток, але й був залучений до написання пісень та лібрето, одне з яких – до балету Михайла Вериківського «Лісова пісня».

Одне з відкриттів Олександри Степанської пов'язане з родиною композитора Левка Колодуба, про батька якого в українських музикознавчих джерелах інформація була відсутньою. Можна припустити, що давалися взнаки «пострепересивні» радянські процеси: оновлення інформації у ґрунтовних словниках та енциклопедіях залишається складною справою. Виявилось, що чоловіком сестри Михайла Драй-Хмари Марії був Володимир Колодуб, рідний дядько Левка Миколайовича. Подружжя Драй-Хмар і три брати Колодуби тісно спілкувались. У 1930-х роках усі зазнали репресій, були страчені Володимир та Микола Колодуби, Михайло Драй-Хмара⁶ (пощастило лише молодшому брату, співаку і режисеру Олександру Колодубу). Відновленню інформації посприяла і дочка композитора Оксана Левківна Колодуб, яка дозволила вперше оприлюднити світлина трьох братів, що завжди зберігалась над фортепіано Левка Миколайовича.

У 2024 році вийшла друком стаття Олександри Степанської «Андронік Степович та його музично-критична діяльність» (2024), присвячена талановитому славісту, вихованцю, а з часом – директору київської Колегії Павла Галагана. Авторка висвітлює персоналію Андроніка Степовича як людини, близької, як до сім'ї українського мецената Григорія Галагана, так і до «Старої Громади», з ґрунтовною музичною освітою, отриманою саме в Колегії, та учасника хору Миколи Лисенка⁷. В центрі уваги – праця Андроніка Степовича «Франко Кухач та його збірка південнослов'янських пісень», яка була надрукована у Києві у 1884 році. Андронік Степович представлений як знавець слов'янської музичної етнографії, гарно обізнаний у методології музикознавства. Це підтверджується ґрунтовним дослідженням музичного матеріалу, застосованими вченим хорватсько-українськими інтонаційними

порівняннями, описом фортепіанних складнощів, які він трактує як практик-піаніст. Дослідниця акцентує увагу на поглядах вченого щодо складної ситуації музичної освіти, сконцентрованої у Київському відділенні РМТ. Як представник української інтелігенції, Андронік Степович критикує інертність РМТ щодо українського та слов'янського репертуару, небажання поширювати та пропагувати іншу, аніж російську, музику. Зазначимо, що це цілком відповідало і поглядам Миколи Лисенка, який у знак протесту щодо такої політики вийшов з Київського відділення товариства.

Цього року була опублікована розвідка Олександри Степанської «Музика як фактор виховання національної еліти в світоглядних засадах Григорія Галагана» (2025), де в центрі уваги авторки перебуває юнацький «Журнал майбутнього українського культурного діяча». У Щоденнику, який був створений упродовж 1836–1841 років, зафіксовано багатовекторну музичну панораму, яку спостерігав та в якій брав участь засновник київської Колегії. Авторка підкреслює музикознавчу джерельну цінність документа тодішнього періоду, який, по-перше, змістовно відображає інструментальний та театральний репертуар епохи, а по-друге, має наративи, співзвучні сучасності, особливо у контексті російсько-української війни. Дослідниця виокремлює дві музичні площини у Журналі Григорія Галагана. Перша охоплює національну палітру від українських вечорниць та козацьких пісень минулого до фортепіанного акомпанементу під час сумісного співу з дівчиною-коханкою. Друга простягається від уроків фортепіано з відомим композитором Іоганном Фуксом до вражень від балетів з тогочасною італійською «зіркою» Марією Тальоні, від європейських концертів Ференца Ліста та Сигізмунда Тальберга до музичного оформлення католицьких служб чи вуличних свят, які автор спостерігав під час мандрівки Європою. Олександра Степанська звертає увагу на україноцентричність Журналу, яка проходить контрастом російському імперському деспотизму, проти якого протестує юнак. «В розкритті гострого питання відношення Росія – Малоросія музика слугує підґрунтям для виявлення національних особливостей», – зазначає дослідниця (Степанська, 2025, с. 117).

Окрім наукових публікацій, Олександра Степанська видала декілька науково-популярних статей, що були опубліковані в українських та португальських локальних виданнях: «Експортери культури (Німеччина очима вуличного музиканта)», «Польський мандрівник» (До 200-річчя Фрідріка Шопена).

Наукові результати науковиці були представлені на різних зібраннях. У травні 2024 року дослідниця виступила на конференції в Інституті Бориса Грінченка, де репрезентувала доповідь «Від Поділля до київського Подолу: історія однієї родини

⁶ До тієї ж «страченої команди» належала рідня Длугопольських – інженер Володимир Кравз-Тарнавський та правник Олександр Яструбецький (прадід Олександри Степанської).

⁷ Неабиякий інтерес мають спогади Андроніка Степовича про композитора.

у спогадах Ніни Драй-Хмари», а у 2025 році брала участь у Міжнародних конференціях в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі (Україна) та Балтійській Інтернаціональній Академії в м. Рига (Латвія).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, здійснена презентація українознавчого простору науково-творчої та педагогічної діяльності Олександри Степанської довела, що усі вектори вияву її пасіонарної особистості пов'язані з ідеєю української ідентичності. Як генетичний носій довготривалих високих українських культурних традицій Олександра Степанська упродовж багатьох років мешкання у Португалії у різних формах популяризації поширює знання про цінності національного мистецтва, безперервно реалізує себе як педагог-просвітник, виконавець, дослідник маловідомих сторінок архівної музичної культури України. Змістовною домінантою наукових публікацій є висвітлення фактів україноцентричної історії музичної культури і освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні виконавської діяльності Олександри Степанської в системі музичної культури української діаспори початку ХХІ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дутчак, В. (2015) Бандурне мистецтво в системі музичної культури української діаспори ХХ – початку ХХІ століття. *Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки*, 23, 175–180. URL: <https://histj.oa.edu.ua/assets/files/Dutchak.pdf>.
2. Карась, Г. (2004) Основні етапи розвитку музичної культури української діаспори. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Мистецтвознавство*, VI, 3–12. URL: <https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/22803.pdf>.
3. Карась, Г. (2015) Українське музичне діаспорознавство в системі навчально-виховного процесу сучасної вищої школи України. *Вісник Львівського університету. Серія: Мистецтвознавство*, 16, ч. 1, 38–43. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/artstudies/article/view/3226>.
4. Кияновська, Л. (2002) Українська музична культура: навчальний посібник. Київ: ДМЦНЗКМ. URL: <https://studfile.net/preview/8982110>.
5. Осмачко, Ю. (2019) Музикознавча спадщина Д. Гординської-Каранович та її роль у розкритті музичного життя української діаспори США. *Молодь і ринок*, 3, 176–182. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/issue/view/10037>.
6. Путівник по особових фондах Архівних наукових фондів та рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського (2005). НАН України. ІМФЕ імені М.Рильського. Київ, 129 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0007215>.
7. Степанська, О. (2024) Андроник Степович та його музично-критична діяльність. *Українська*

музика: науковий часопис, 3–4 (50–51), 120–133. <https://doi.org/10.32782/2224-0926-2024-3-4-50-51-13>.

8. Степанська, О. (2024) Епістолярна спадщина Михайла Драй-Хмари як джерело українського музикознавства. *Українська музика: науковий часопис*, 2 (49), 146–161. <https://doi.org/10.32782/2224-0926-2024-2-49-15>.

9. Степанська, О. (2024) Михайло Драй-Хмара: музикалії життя та поетичної творчості. *Українська музика: науковий часопис*, 1 (48), 134–145. <https://doi.org/10.32782/2224-0926-2024-1-48-13>.

10. Степанська, О. (1998) М. Лисенко та М. Костомаров: життєві та творчі паралелі. *Київське музикознавство: збірка статей*. Вип. 1. Київське державне вище музичне училище ім. Р. Глієра, 34–43.

11. Степанська, О. (1997) М. Лисенко у дзеркалі Київської «Старої Громади». *Теоретичні та практичні питання культурології*, ч. 1, 16–22. Київ: Логос.

12. Степанська, О. (2025) Музика як фактор національної еліти у світоглядних засадах Григорія Галаґана. *Українська музика: науковий часопис*, 1 (52), 114–127. <https://doi.org/10.32782/2224-0926-2025-1-52-11>.

13. Степанська, О. (2004) Португальська музика ХVІІІ століття в аспекті європейських впливів. *Київське музикознавство. Культурологія та мистецтвознавство*, 13, 158–169.

14. Степанська, О. (1997) Римський-Корсаков і Лисенко: історія творчих стосунків. *Музика. Травень – Червень*, 3, 23–25.

15. Степанська, О. (2000) Творчі контакти М. Лисенка 70-х років в контексті розвитку міфологічної науки. *Історія музики в минулому і сучасності. Науковий вісник Національної Музичної Академії ім. П. Чайковського*, 12, 3–10.

16. Чайка, В. (2018) Музична культура української діаспори США та Канади в контексті суспільно-культурного життя ХХ ст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні відносини*, 4, 24–29. URL: <http://www.visnyk-intrelations.uzhnu.uz.ua/archive/4/5.pdf>.

17. Бесіда з Олександром Степанською (березень 2022 року). Особовий архів Мартинюк Т., 1–4.

REFERENCES

1. Dutchak, V. (2015) Bandurne mystetstvo v systemi muzychnoyi kul'tury ukrayins'koyi diaspori XX – pochatku XXI stolittya. [Bandura art in the system of musical culture of the Ukrainian diaspora in the 20th – early 21st centuries]. *Naukovi zapysky natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya". Seriya Istorychni nauky*, 23, 175–180. – *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Historical Sciences Series*, 23, 175–180 [in Ukrainian].
2. Karas', H. (2004) Osnovni etapy rozvytku muzychnoyi kul'tury ukrayins'koyi diaspori. [The main stages of the development of the musical culture of the Ukrainian diaspora]. *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Seriya Mystetstvoznauk – Bulletin of the Pre-Carpathian University. Series Art Studies*, VI, 3–12 [in Ukrainian].
3. Karas', H. (2015) Ukrayins'ke muzychno diasporoznavstvo v systemi navchal'no-vykhovnoho protsesu suchasnoyi vyshchoyi shkoly Ukrayiny. [Ukrainian musi-

cal diaspora studies in the system of educational process of modern higher school of Ukraine]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya Mystetstvoznavstvo – Bulletin of Lviv University. Series Mystetstvoznavstvo*, 16, p. 1, 38–43 [in Ukrainian].

4. Kyyanovs'ka, L. (2002) *Ukrayins'ka muzychna kul'tura* (navchal'nyy posibnyk). [Ukrainian musical culture (textbook)]. Kyiv: DMTSNZKM. – Kyiv: DMCNZKM [in Ukrainian].

5. Osmachko, Yu. (2019) Muzykoznachna spadshchyna D. Hordyns'koyi-Karanovych ta yiyi rol u rozkrytti muzychnoho zhyttya ukrayins'koyi diaspory SSHA. [The musicological heritage of D. Gordynska-Karanowych and her role in revealing the musical life of the Ukrainian diaspora in the USA]. *Molod i rynok – Youth and Market*, 3, 176–182 [in Ukrainian].

6. Putivnyk po osobovykh fondakh Arkhivnykh naukovykh fondiv ta rukopysiv ta fonozapysiv Instytutu mystetstvoznavstva, fol'klorystyky ta etnologiyi im. M. Ryl's'koho (2005). [Guide to the personal funds of the Archival scientific funds and manuscripts and phonorecords of the Institute of Art History, Folklore and Ethnology named after M. Rylsky]. NAN Ukrayiny. IMFE imeni M. Ryl's'koho. Kyiv, 129. – NAS of Ukraine. IMFE named after M. Rylsky. Kyiv, 129 [in Ukrainian].

7. Stepanska, O. (2024) Andronyk Stepovych ta yoho muzychno-krytychna diyal'nist'. [Andronyk Stepovych and his music-critical activity]. *Ukrayins'ka muzyka: naukovyy chasopys – Ukrainian music: scientific journal*, 3–4 (50–51), 120–133 [in Ukrainian].

8. Stepanska, O. (2024) Epistolyarna spadshchyna Mykhayla Dray-Khmary yak dzhherelo ukrayins'koho muzykoznachstva. [The Epistolary Heritage of Mykhailo Dray-Khmara as a Source of Ukrainian Musicology]. *Ukrayins'ka muzyka: naukovyy chasopys – Ukrainian Music: Scientific Journal*, 2 (49), 146–161 [in Ukrainian].

9. Stepanska, O. (2024) Mykhaylo Dray-Khmara: muzykaliyi zhyttya ta poetychnoyi tvorchosti. [Mykhailo Dray-Khmara: Musical Life and Poetic Creativity]. *Ukrayins'ka muzyka: naukovyy chasopys – Ukrainian Music: Scientific Journal*, 1 (48), 134–145 [in Ukrainian].

10. Stepanska, O. (1998) M. Lysenko ta M. Kostomarov: zhyttyevi ta tvorchy paraleli. [M. Lysenko and M. Kostomarov: Life and Creative Parallels]. Kyivske muzykoznachstvo: zbirka statey. Vypusk 1. Kyivske derzhavne vyshche muzychne uchylshche im. R. Hliera – Kyiv Musicology: Collection of Articles. Issue 1. Kyiv State

Higher Music College named after R. Glier, 34–43 [in Ukrainian].

11. Stepanska, O. (1997). M. Lysenko u dzerkali Kyivskoyi "Staroyi Hromady". [M. Lysenko in the Mirror of the Kyiv "Old Community"]. *Teoretychni ta praktychni pytannya kul'turolohiyi – Theoretical and Practical Issues of Cultural Studies*, p. 1, 16–22. Kyiv: Logos [in Ukrainian].

12. Stepanska, O. (2025) Muzyka yak faktor natsional'noyi elity u svitohlyadnykh zasadakh Hryhoriya Galagana [Music as a factor of the national elite in the ideological foundations of Hryhoriy Galagan]. *Ukrayinska muzyka: naukovyy chasopys – Ukrainian Music: Scientific Journal*, 1 (52), 114–127 [in Ukrainian].

13. Stepanska, O. (2004) Portuhalska muzyka XVIII stolittya v aspekti yevropeys'kykh vplyviv. [Portuguese music of the 18th century in the aspect of European influences]. *Kyivske muzykoznachstvo. Kulturolohiya ta mystetstvoznavstvo – Kyiv Musicology. Culturology and Art Studies*, 13, 158–169 [in Ukrainian].

14. Stepanska, O. (1997) Rymskyy-Korsakov i Lysenko: Istoriya tvorchykh stosunkiv. [Rimsky-Korsakov and Lysenko: A History of Creative Relations]. *Music*. May-June, 3, 23–25 [in Ukrainian].

15. Stepanska, O. (2000) Tvorchy kontakty M. Lysenka 70-kh rokiv v konteksti rozvytku mifologichnoyi nauky. [Creative contacts of M. Lysenko in the 70s in the context of the development of mythological science]. *Istoriya muzyky v mynulomu i suchasnosti. Naukovyy visnyk Natsional'noyi Muzychnoyi Akademiyi im. P.I. Chaykovs'koho – History of music in the past and present. Scientific Bulletin of the National Music Academy named after P.I. Tchaikovsky*, 12, 3–10 [in Ukrainian].

16. Chayka, V. (2018) Muzychna kul'tura ukrayins'koyi diaspory SSHA ta Kanady v konteksti suspil'no-kul'turnoho zhyttya XX st. [Musical culture of the Ukrainian diaspora in the USA and Canada in the context of socio-cultural life of the 20th century]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya Mizhnarodni vidnosyny – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. International Relations Series*, 4, 24–29 [in Ukrainian].

17. Besida z Oleksandroyu Stepanskoyu (Berezen 2022 r.). [Conversation with Oleksandra Stepanska (March 2022)]. *Osobovyy arkhiv Martynyuk – Personal archive of Martyniuk*, t. V, 1–4 [in Ukrainian].

Ukrainian space for scientific, creative, musicological and pedagogical activities of Olexandra Stepanska

Tetiana Volodymyrivna Martyniuk
Doctor of Art History, Professor
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
ORCID: 0000-0001-5236-5990

The article examines the Ukrainian studies space of the scientific and creative musicological and pedagogical activity of the candidate of art history Olexandra Stepanska. The purpose of the article is to present the Ukrainian studies space of the scientific and creative musicological and pedagogical activity of Olexandra Stepanska. The research methodology was based on the use of biographical, historical and cultural, chronological, contextual methods, which allowed to reveal the specifics of Ukrainian identity, which is clearly expressed in all areas of the scientist's activity. It is noted that Olexandra Stepanska is a musicologist – a representative of the Portuguese segment of the Ukrainian scientific diaspora, a full member of the "Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation" (CUESC) and the granddaughter of the Kyiv Conservatory teacher Hryhorii Kyselev (1901–1952) – a student of Mykola Grinchenko and Klyment Kvitka, who stood at the origins of Ukrainian academic musicological science. She has been living and working in Portugal for many years. The Ukrainian studies space of Olexandra Stepanska's scientific and creative musicological and pedagogical activities is presented. It is proven that all vectors of expression of her passionate personality are connected with the idea of Ukrainian identity. As a genetic carrier of long-standing high Ukrainian cultural traditions, Olexandra Stepanska, during many years of living in Portugal, has been spreading knowledge about the values of national art in various forms of popularization, realizing herself as a teacher-educator, performer, researcher of little-known pages of archival musical culture of Ukraine. It has been found that the dominant feature of the scientist's scientific publications is the coverage of facts of the Ukrainian-centric history of musical culture. Prospects for further research of Olexandra Stepanska's activities in the system of Ukrainian musical diaspora studies are outlined.

Keywords: Olexandra Stepanska, Ukrainian musical diaspora studies, Hryhorii Kyselyov, Mykola Lysenko and Kyiv's "Stara Hromada", Ioan Yastrubetskyi, Mykhailo Drai-Khmara, Mykola Grinchenko, Andronik Stepovych, Hryhorii Galagan, Ukrainian-centricity.